

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Még egyszer a büntető törvény időbeli hatályáról

Szerző: dr. Szabó Szilvia

Szegedi Járásbíróság

bíróági titkár

Szeged, 2015. július hó 27. napján

I. Bevezetés

2013. július 1. napján lépett hatályba a büntető törvényről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.), amely az 1978. évi IV. törvényt váltotta fel. Ez a körülmény újra aktuálissá tette a büntető törvény időbeli hatályával összefüggő kérdéseket. Azóta ugyan már eltelt két év, azonban a téma kapcsán több olyan probléma merült fel, amelyet ezidáig a jogalkalmazóknak nem sikerült végérvényesen és megnyugtatóan tisztázniuk, s ezért ma a bíróságok nem egységesen járnak el több kérdést illetően is.

II.

Jelen tanulmány a Btk. időbeli hatályát érintően az alábbi kérdésekkel foglalkozik:

- 1) Melyik (az elkövetéskori vagy az elbíráláskori) törvény teremti meg az időbeli/a visszamenőleges hatály vizsgálatát, vagyis melyik büntető törvény időbeli hatályára kell hivatkozni?
- 2) Az időbeli hatály szempontjából mi tekintendő a bűncselekmény elkövetési időpontjának?
- 3) A Btk. 2. §-a kiterjed-e olyan esetre, amikor egy adott minősítő körülményt az elkövetéskori büntető törvény nem ismert, az elbíráláskori büntető törvény azonban igen.
- 4) Összhatásában vagy "lépcsőzetesen" kell-e vizsgálni az új büntető törvény Btk. 2. § (2) bekezdése szerinti alkalmazhatóságát?

1.

Az első kérdés eldöntéséhez az anyagi jogi legalitás elve nyújt segítséget. A 2013. július 1. napját megelőzően elkövetett bűncselekmények esetén az 1978. évi IV. törvény 2. §-a alapján a bűncselekményt az elkövetése idején hatályban levő törvény szerint kell elbírálni. Ha a cselekmény elbírálásakor hatályban levő új büntető törvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhébben bírálendő el, akkor az új törvényt kell alkalmazni; egyébként az új büntető törvénynek nincs visszaható ereje.

Az anyagi jogi legalitás, azaz másik megfogalmazásaként, a *nullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege* egybekapcsolódó jogelvek értelmében csak az a cselekmény minősülhet bűncselekménynek, amit a törvény már az elkövetése előtt annak nyilvánít (*nullum crimen sine lege*), másrészt az elkövetővel szemben csak olyan büntetés - szankció - alkalmazható, amit törvény ír elő és amely már az elkövetés idején ismert (*nulla poena sine lege*). Mindez azt jelenti hogy az állami büntetőhatalom gyakorlásának feltételeit előre, törvényben kell rögzíteni. Az állampolgárok csak akkor tudnak ugyanis jogszerűen eljárni, ha megismerhetik a törvényi állásfoglalást az egyes magatartások tiltott vagy megengedett voltáról.¹

/E jogelv Magyarország Alaptörvényében, valamint több nemzetközi jogi dokumentumban is megtalálható. Az Alaptörvény XXVIII. Cikk (4) bekezdése alapján senki nem nyilvánítható bűnösnek, és nem sújtható büntetéssel olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy - nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben - más állam joga szerint nem volt bűncselekmény, az Európai Emberi Jogi Egyezmény 7. cikke szerint senkit sem szabad elítélni olyan cselekményért vagy mulasztásért, amely elkövetése idején a hazai vagy nemzetközi jog alapján nem volt bűncselekmény. Ugyancsak nem lehet a bűncselekmény elkövetése idején alkalmazható büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni. A polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 15. cikke értelmében pedig senkit sem lehet bűnösnek nyilvánítani olyan cselekmény vagy mulasztás miatt, amely az elkövetés idején sem a belső, sem a nemzetközi jog értelmében nem volt bűncselekmény. Ugyanígy nem lehet súlyosabb büntetést kiszabni annál, mint amely a bűncselekmény elkövetése idején alkalmazható volt. Amennyiben a bűncselekmény elkövetése után a törvény enyhébb büntetés alkalmazását rendelte el, ennek előnyeit az elkövető javára érvényesíteni kell./

A *nullum crimen sine lege* elvéből kiindulva, ezen törvényi rendelkezés alapján egy bűncselekményre az elkövetéskor hatályos büntető törvényt kell alkalmazni. Vagyis a főszabály az elkövetéskori Btk. alkalmazása. A 2013. július 1. napját megelőzően elkövetett bűncselekmények esetén tehát a hatályos, az alkalmazandó törvény az 1978. évi IV. törvény. Ugyanakkor ez a törvény, adott esetben lehetővé teszi az elbíráláskori büntető törvény, adott esetben a 2012. évi C. Törvény, a Btk. visszamenőleges alkalmazhatóságát. Amennyiben 1978. évi IV. törvény 2. §-a nem nem

¹ Nagy Ferenc-Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része, Budapest, Korona Könyvkiadó 1998. 47-48. oldal

engedné ezt meg, akkor egyáltalán nem lehetne a Btk.-t alkalmazni, függetlenül az elbíráláskori Btk. rendelkezéseitől./

Mindezekből az következik, hogy az elkövetéskori és az elbíráláskori büntető törvény összevetésének alapját kizárólag az elkövetéskori büntető törvény teremti meg, ezért ezen törvény 2. §-ára kell hivatkozni, nem pedig az elbíráláskori törvény 2. §-ára, mint azt oly sok esetben a bíróságok tévesen teszik. Ezen utóbbi törvény ugyanis kizárólag a hatályba lépését követően elkövetett bűncselekményekre írhatja elő, hogy az elkövetéskori törvényhez képest egy még későbbi, elbíráláskori büntető törvény is alkalmazható. /Ezt alapul véve álláspontom szerint az elbíráláskori büntető törvény 2. §-ának felhívása az elkövetéskori törvény 2.§-a mellett nemcsak felesleges, hanem helytelen is./

2.

A fenti rendelkezések alkalmazásához elegendhetetlen annak tisztázása, hogy a büntető törvény időbeli hatálya szempontjából mi tekintendő a bűncselekmény elkövetési idejének. A Btk. alkalmazhatóságának előfeltétele tehát annak eldöntése, hogy mikor tekinthetők elkövetettnek az olyan bűncselekmények, amelyek mozzanatai nem egyidőben, hanem időben elhúzódva valósulnak meg. Ez ilyen deliktumok elkövetési idejére vonatkozóan azonban több álláspont is ismert. Az egyik szerint az elkövetési idő az az időpont, amikor az elkövetési magatartás utolsó mozzanatát kifejtik (ún. magatartási elmélet), a másik szerint - eredménybűncselekmény esetén - az, amikor a diszpozícióban meghatározott eredmény bekövetkezik (ún. eredményelmélet). A cselekményegység elmélete alapján pedig az, amikor az adott bűncselekmény törvényes fogalmához tartozó bármelyik elem (akár az elkövetési magatartás, akár az eredmény) megvalósult.² A kérdés az, hogy a büntető törvény időbeli hatálya vonatkozásában melyik elméletre hagyatkozhatunk.

Amennyiben elfogadjuk, hogy a Btk. büntető törvény hatályát szabályozó 2. §-a az anyagi jogi legalitás, azaz a törvényesség elvén alapszik, ebből kell kiindulnunk a bűncselekménnyel elkövetési idejének meghatározásakor is.

A törvényesség elve a Magyarország Alaptörvényében rögzítettek alapul vételével a Btk-ban is megfogalmazásra került a következők szerint:

² Nagy Ferenc-Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része Korona Könyvkiadó Budapest, 1998. 75. oldal

A Btk. 1. § (1) bekezdése szerint az elkövető büntetőjogi felelősségét csak olyan cselekmény miatt lehet megállapítani, amelyet - a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai alapján büntetendő cselekmények kivételével - törvény az elkövetés idején büntetni rendelt.

A (2) bekezdés alapján bűncselekmény elkövetése miatt nem lehet olyan büntetést kiszabni vagy intézkedést alkalmazni, amelyről törvény az elkövetés - vagy a 2. § (2) bekezdés alkalmazása esetén az elbírálás - idején nem rendelkezett.

A Btk. 1.§-a értelmében tehát csak az a cselekmény minősülhet bűncselekménynek, amit a törvény már az elkövetése előtt annak nyilvánít - amely lényegében a nullum crimen sine lege elvnek felel meg - illetve az elkövetővel szemben csak olyan büntetés alkalmazható, amit törvény ír elő és amely már az elkövetés idején ismert - amely pontosan a nulla poena sine lege elvet rögzíti.

E jogelvek a sokat hangoztatott jogbiztonság és jogállamiság princípiumaira vezethetők vissza. Ezek elsődlegesen azt a követelményt állítják - elsősorban a jogalkotó számára - hogy a jogszabályok világosak, egyértelműek, kiszámíthatóak és előre láthatóak legyenek a norma címzettjei számára. {9/1992. (I.30.) ABH.} A jogbiztonság a jogállamiság fontos eleme, amely megköveteli, hogy a jogszabály szövege értelmes és világos legyen, és a jogalkalmazás során felismerhető normatartalmat hordozzon. {26/1992. (IV. 30.) ABH.} Az elkövetéskor hatályos törvény alkalmazásának követelménye és a súlyosabb büntető törvény visszaható hatályának tilalma megfeleltethető a nullum crimen/nulla poena sine lege praevia elvének. Ez a tilalom a jogállamiság követelményéből ered, a jogbiztonságot, azaz az előreláthatóságot, kiszámíthatóságot szolgálja. Ennek a büntető törvény időbeli hatályára vonatkoztatott lényege, hogy a bűncselekmény elkövetésének időpontjában a törvény bűncselekménynek minősítse az adott cselekményt, másrésről a bűncselekmény elkövetésért kizárólag olyan szankció legyen alkalmazható, amelyet az elkövetés idején a büntető törvény már tartalmazott.

Mindebből az következik, hogy a büntető törvény időbeli hatályának a vonatkozásában a jogbiztonság, az előreláthatóság követelményéből kizárólag a magatartási elmélet fogadható el, és az alkalmazandó törvény kiválasztása semmiképpen nem tehető függővé attól az időben gyakran véletlenszerűen bekövetkező körülménytől, hogy az eredmény az elkövetési magatartáshoz képest

mikor - azaz az elkövetési magatartással egyidőben vagy pedig később - következik be.

Ez a magatartási elmélet az alkalmazandó a többmozzanatú elkövetési magatartások esetén is, miként a tartós vagy állapotbűncselekmények esetén ezen elv alkalmazása révén a bűncselekmény befejezetté válásának időpontja az irányadó az elkövetéskori jog megállapításához, amelyet a jogellenes állapot további fenntartása, tehát a bevégezethezesség időpontja már nem befolyásol. A folytatóság törvényi egysége alapján elbíralt cselekmények esetén pedig a legutolsó részselekmény elkövetése idején hatályban levő törvény jelenti az elkövetéskori jogot.

Az a jogalkalmazói álláspont tehát, amelyik szerint az elkövetési idő a tényállásszerű eredmény bekövetkezésének időpontja, egyértelműen sérti a törvényesség (az előreláthatóság) elvét.

Vegyük példaként egy olyan esetet, amikor a vádlott 2010. június 16. napján bántalmazta a sértettet, aki a bántalmazás következtében előbb kómába esett, majd 2013. november 9. napján elhunyt. Tegyük fel, hogy az elkövetés időpontjának a halál időpontját, tehát az eredmény beálltát tekintjük, és egy 2013. július 1-jén hatályba lépett módosítás kötelezővé teszi az emberölés büntetnének elkövetőivel szemben a halálbüntetés kiszabását. Ebben az esetben a halálbüntetést előíró rendelkezés, - mint az elkövetéskori törvény - kötelezően alkalmazandó lenne arra az elkövetőre, aki a cselekménye kifejtésekor még nem számolhatott ezzel a szakncióval.

Az eredményelmélet követői arra hivatkoznak, hogy az elévülésre vonatkozó szabályok is azt támasztják alá, hogy elkövetési idő az eredmény beálltához kötődik, azaz eredménybűncselekmény esetén az elévüli idő is az eredmény bekövetkezésekor veszi kezdetét. Ezen álláspont azonban nemcsak a törvényesség Btk. 1. §-ában kifejtett elvét sérti, hanem téves is, minthogy elméleti alapon összekeveri egymással a különböző fentebb ismerttetett teóriákat.

Az elévülés időpontja tekintetében ugyanis valóban az eredményelmélet nyert jogi szabályozást a materiális bűncselekményeket illetően, itt azonban nem a törvényesség, az előreláthatóság követelményének kell érvényesülnie, mint az időbeli hatály esetén. (Megjegyezni kívánom, hogy a cselekményegység elvét is ismeri Btk, amelyet a területi hatályra vonatkozó szabályokon belül találjuk meg.)

3.

A Btk. azzal, hogy a törvényesség elvét az 1. §-ban rögzítette, felveti annak kérdését, hogy a visszaható hatály titlalma kiterjed-e arra esetre, amikor egy adott minősítő körülményt az elkövetéskori büntető törvény nem ismert, az elbíráláskori büntető törvény azonban igen. Ezen kérdés megválaszolásánál ismét a törvényesség Btk. 1. §-ában írt elvéből, továbbá az alkalmazható büntető törvények komplex összevetésének elvéből kell kiindulnunk.

Egyes álláspontok alapján a Btk. 1. § (1) bekezdéséből levezethető, hogy ilyen esetben kizárólag az elkövetéskori törvény alkalmazható, mivel az elbíráláskori törvény alkalmazása a nullum crimen sine lege elvébe ütközik. Az új törvényt továbbá azért sem lehet alkalmazni, mert a büntetési tétel a minősített esetben súlyosabb mint az alapesetben, amely felveti a nulla poena sine lege elvébe ütközést is.

Álláspontom szerint ugyanakkor a nullum crimen sine lege elve csak azt írja elő, hogy csak az a cselekmény minősülhet bűncselekménynek, amit a törvény már az elkövetése előtt annak nyilvánít. Ebből következően, ha a magatartás bűncselekmény már az elkövetésekor is, akkor a nullum crimen sine lege elv megsértése fel sem merülhet, hiszen az eldöntendő kérdés ebben az esetben nem az, hogy egy cselekmény bűncselekmény-e, hanem a bűncselekmény a jogi minősítése, amely viszont már nem tartozik az előbb említett elv körébe.

A következetes bírói gyakorlat elemezése alapján pedig az is kijelenthető, hogy önmagában a bűncselekmény súlyosabb büntetési tételű minősített esetének megvalósulása nem zárja ki az elbíráláskori büntető törvény alkalmazását, tekintettel arra, hogy a büntető törvény időbeli hatályára vonatkozó rendelkezés csak egységesen alkalmazható, azaz valamennyi elkövetéskori és elbíráláskori anyagi jogi jogszabály összevetésén kell alapulnia annak a bíróság azon megállapításának, hogy melyik büntető törvény biztosít az elkövető számára kedvezőbb elbírálást. /BH2006.383. számú jogeset alapján például a kiutasítás mellékbüntetésre vonatkozó szabályok enyhülése nem eredményezte az enyhébb elbírálás lehetőségét, mert a bűncselekmény büntetési tételére és a büntetés kiszabására vonatkozó rendelkezések súlyosabbá váltak./

Mindezek alapján megállapítható, hogy amennyiben az elbíráláskori törvény - egy korábban nem szabályozott minősítő körülménnyel együtt is - összehatásában kedvezőbb elbírálást tesz lehetővé az elkövetéskori törvénynél, akkor a súlyosabb minősítés ellenére is ez lesz a bíróság által alkalmazandó törvény.

4.

A Btk. 2. § (1) bekezdése szerint a bűncselekményt - a (2)-(3) bekezdésben foglalt kivételekkel - az elkövetése idején hatályban lévő büntető törvény szerint kell elbírálni. A (2) bekezdés értelmében amennyiben a cselekmény elbírálásakor hatályban lévő új büntető törvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhébben bírálandó el, akkor az új büntető törvényt kell alkalmazni.

A Btk. 2.§-a (egyezően az 1978. évi IV. törvény 2. §-ával) tehát lehetővé teszi az elbíráláskori büntető törvény visszamenőleges hatályát, ha a cselekmény elbírálásakor hatályban lévő új büntető törvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhébben bírálandó el.

Kérdésként merül fel, hogy hogyan kell megállapítani azt, hogy melyik törvény teszi lehetővé ez enyhébb elbírálást? E kérdés megválaszolása azért is nagy jelentőséggel bír, mert amennyiben a módszert tévesen választjuk meg és ezáltal a Btk. 2. §-ának téves alkalmazása kihat a bűnösség megállapítására vagy törvénysértő büntetés kiszabását eredményezi, anyagi jogszabálysértésre hivatkozva felülvizsgálatnak van helyen.³

Egy újabban napvilágra került elv szerint, "lépcsőzetesen" kell vizsgálni az új törvény alkalmazhatóságát. Ennek értelmében, a Btk. 2. alkalmazása szempontjából a büntetési tételek összehasonlítása lesz az elsődlegesen eldöntendő kérdés, és ha az új törvényben az adott bűncselekmény törvényi tényállásában a büntetési tétel súlyosabb az elkövetéskorhoz képest, akkor már szóba sem kerülhet a elbíráláskori törvény alkalmazása.

A BH2015. 1. számú jogeset szerint ugyanis a feltételes szabadságra vonatkozó kedvezőbb rendelkezések ellenére sem állapítható meg az enyhébb elbírálás lehetősége, ha a vád tárgyát képező bűncselekmény az új törvény szerint 1 rendbeli helyett több rendbelinek minősülne, s a bűncselekményre előírt különös részi büntetési tétel három évről öt évre szigorodik.

³ BH2014. 293 számú jogeset alapján

Álláspontom szerint azonban a cselekmény elkövetésekor illetve elbírálásakor hatályban levő új büntetőtörvény fogalmi körébe a büntető anyagi jogi szabályoknak a konkrét elkövető, konkrét bűncselekményére konkrétan alkalmazandó szabályainak a teljessége beletartozik. A cselekmény elbírálása komplex értékelést jelent, amelynek során figyelembe kell venni a büntető anyagi jogszabályok által szabályozott minden kérdést, ami az enyhébb elbírálás körét érinti. Továbbra is alkalmazandó az a régi elv, hogy az adott vádlott bűncselekményeit - elméletben - konkrétan el kell bírálni a maga teljességében az elkövetéskor és az elbíráláskor hatályos büntető törvény szerint egyaránt, s ezt követően kerül abba a helyzetbe a bíróság, hogy eldönthesse, hogy összességében melyik törvény teremt enyhébb elbírállást. Így adott esetben hiába magasabb egy bűncselekmény büntetési tétele az elbíráláskor, lehet, hogy mégis az elbíráláskori törvény teremt enyhébb elbírállást egy, a büntetés korlátlan enyhítését, vagy éppen mellőzését lehetővé tevő szabállyal, vagy a feltételes szabadságra bocsáthatóság kizárására vonatkozó rendelkezés helyett az azt lehetővé tévővel (stb).

A büntető anyagi jogszabályok összevetésének folyamatát számos eseti bírósági döntés tartalmazza, amelyek álláspontom szerint a büntető igazságszolgáltatás kijegecesedett gyakorlatát tükrözik, így jelenleg is irányadóak. A BH2001.254. számú jogeset szerint amennyiben a bűncselekmény elkövetése és annak elbírálása közötti időszakban olyan új rendelkezések lépnek életbe, amelyeknek eredményeként egyes cselekmények jogi minősítése folytán enyhébb, az egyéb körülményekre tekintettel azonban súlyosabb jogi megítélést tesznek lehetővé, a büntető törvény időbeli hatályára vonatkozó rendelkezésekre tekintettel, valamennyi bűncselekményre nézve vagy az elkövetéskor vagy pedig az elbíráláskor hatályos jogszabályt egységesen kell alkalmazni, és ezeknek az összehatásában való értékelése szükséges, de a büntető anyagi jogi rendelkezések együttes (kombinatív) alkalmazására nem kerülhet sor. (Ugyanezen érvelést találhatjuk a BH2014. 293; BH2014. 34; BH2012. 139. számú jogesetek indokolásában is.) A BH2013. 232. számú jogeset pedig ezen általános szabályt egészíti ki azzal, hogy halmazatban álló bűncselekmények esetén a Btk. időbeli hatályának alkalmazása során elsődlegesen azt kell vizsgálni, hogy valamennyi vád tárgyává tett cselekmény az új büntetőtörvényi rendelkezés szerint is bűncselekmény-e.

Amennyiben van olyan cselekmény, amely már nem az, akkor ennek jogkövetkezményét e

cselekményre nézve le kell vonni, és csak a többi bűncselekmény vonatkozásában vizsgálendő, hogy azokra összességében nézve az új rendelkezések enyhébb elbírálást tesznek-e lehetővé.

III. Összefoglalás

Összegezve elmondható, hogy bár a büntető törvények időbeli hatállyal kapcsolatos rendelkezései még két évvel a 2012. évi C. törvény hatályba lépését követően is gondolkodásra ösztönöznek, ugyanakkor az általános jogelvek és az e körben megjelent Bírósági Határozatok vizsgálata alapján - a folyamatosan változó jogszabályi környezet ellenére is - megnyugtató megoldásra juthatunk a legújabb büntető törvényünk alkalmazhatóságát illetően.

Felhasznált irodalom:

1. Nagy Ferenc-Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része, Budapest, Korona Könyvkiadó 1998.

Felhasznált jogszabályok:

1. 2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről (a továbbiakban: Btk.)
2. 1978. évi IV. törvény a Büntető törvénykönyvről
3. Magyarország Alaptörvénye
4. Az Alkotmánybíróság 9/1992. (I.30.)
5. Az Alkotmánybíróság 26/1992. (IV. 30.) számú határozata
6. BH2006.383. számú jogeset
7. BH2015. 1. számú jogeset
8. BH2014. 293 számú jogeset
9. BH2001.254. számú jogeset
10. BH2013. 232. számú jogeset